

FOGYATÉKOSSÁG ÉS BÁNTALMAZÁS –

Abúzus fogalma, típusai, internetes abúzus megjelenése fogyatékos személyek körében

Segédanyag segítőik részére

A BÁNTALMAZÁS MEGHATÁROZÁSA ÉS FORMÁI

ABÚZUS FOGALMA

- “Az „abúzus” gyűjtőfogalom, magában foglalja az **erőszak és visszaélés minden formáját, amely következtében az érintett fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt szenved.**”
- “Az abúzus visszaélést, bántalmazást jelent, amely során az abúzust elkövető személy visszaél a hatalmával, pozíciójával, adott esetben a mentális képességeivel is.

Ez utóbbi jellemzően olyan fogyatékossgal élő személy kárára történik, akinek nincs belátása arra vonatkozóan, hogy ami történik vele, vagy amibe a belátás hiánya miatt beleegyeznek, az abúzusnak minősül.

Az abúzus lehet fizikai, szexuális, érzelmi vagy pénzügyi. Az abúzus történhet otthon, intézményben vagy nyilvános helyen. Jellemzői:

- **Egyenlőtlen erőviszonyok:** erővel/hatalommal bíró bántalmazó és magát megvédeni nem tudó áldozat.
- **Szándékosság:** fájdalom okozása a cél
- **Rendszeresség:** bántalmazás ismétlődése

Vannak kivételek! Pl. szexuális bántalmazás egyszeri esetben.

ABÚZUS FORMÁI

- **Fizikai abúzus:** szándékos fájdalom vagy sérülés okozása, mint például:
 - ütés, ütögetés, rúgás, csipkedés
 - pofozkodás, keményen megfogni, megszorítani valakit
 - túl sok, túl kevés vagy rossz gyógyszer adagolása stb.
- **Szexuális abúzus:** közösülésen és nem közösülésen alapuló abúzus. Nem közösülésen alapuló abúzus például a beleegyezés nélküli, az áldozat akarata ellenére történő csók, simogatás, intim testrészek érintése és mutogatása, pornográf tartalmak közös nézése, szexuális tartalmú beszélgetések, megjegyzések (pl. viccek, történetek) elmondása, mesélése az érintetteknek.
- **Érzelmi abúzus:** olyan viselkedés, ami megfosztja az egyént a méltóságától és rombolja önértékelését. Például:

- lelki terror alkalmazása, csúfolás, megalázás;
 - az érintett személy figyelmen kívül hagyása, vagy kiközösítése egy közösségen belül;
 - fenyegetés arra vonatkozóan, hogy például elveszik a jövedelmét, ellátását, gyógyszereit, kezelését, segédeszközét (pl. kerekesszéket vagy kommunikációs eszközét);
 - megkárosítják vagy elveszik a személyes tulajdonát vagy bántják pl.: a háziállatát vagy bármit, amihez erősen kötődik.
- **Pénzügyi abúzus:** egy másik ember pénzügyeinek engedély nélküli szabályozása, korlátozása, mint például:
 - az alapvető szükségletek kielégítésére (étkezés, öltözködés, gyógyszerek, utazás) szánt pénz visszatartása;
 - az érintett pénzének engedély nélküli használata (ez gyakran bűncselekménynek számít úgymint pl.: lopás, csalás és hamisítás);
 - anyagi juttatásoktól, segélyektől való megfosztás;
 - az érintett pénzének eljátszása, vagy alkoholra, kábítószerre költése stb.;
 - a munkába járás vagy munkavállalás megakadályozása.
 - **Elhanyagolás:** olyan tevékenység/cselekedet – illetve annak hiánya -, amikor a gondozók – családtagok és/vagy fizetett segítőik - nem látják el a fogyatékos személy fizikai, egészségügyi, higiéniai, oktatási, nevelési, stb. szükségleteit. Elhanyagolás például:
 - ha nem adnak valakinek elegendő ételt vagy italt;
 - ha nem biztosítanak megfelelő felügyeletet számára;
 - ha nem biztosítanak elég fűtést vagy elektromos áramot;
 - ha nem biztosítják a megfelelő személyes gondoskodást;
 - ha visszatartják, nem adják oda a gondozott szemüvegét, hallókészülékét stb.
 - ha az érintett személy egészségügyi problémáit kezeletlenül hagyják.

Elhanyagolás alatt értjük azt is, ha valaki nem akadályozza meg a visszaélést, bántalmazást!

- **Önálló életvitelben és önrendelkezésben való akadályozás:** olyan tevékenység/cselekedet – illetve annak hiánya –, amely miatt a fogyatékos személy önrendelkezése, saját vágyainak, céljainak megvalósítása, önálló életvitele és az abban való fejlődése indokolatlanul akadályoztatva vagy korlátozva van. Az áldozat alapvető emberi jogai sérülnek. Jellemző területek:
 - Munkavállalás, szakma választása;
 - Önálló életvezetés;
 - Párkapcsolat, barátok;
 - Öltözködés;
 - Szabadidő eltöltése, hobbik;
 - Lakás/szoba berendezése;
 - Ízlés – étel/ital.

MIRE ÉRDEMES ODAFIGYELNI? MIK AZ ABÚZUS JELEI?

FIZIKAI/LÁTHATÓ JELEK LEHETNEK:

- Megmagyarázatlan sérülések, fájdalom vagy zúzódás; és az ezzel kapcsolatba hozható megkésett orvosi segítségkérés;
- Pecsétes, elszakadt vagy hiányzó ruházat;
- Gyógyszer alul- vagy túladagolása miatt kialakult mellékhatások;
- A szexuális viselkedésben bekövetkezett változás;
- Megmagyarázatlan terhesség;
- Nemi úton terjedő betegség;
- Jelentős súlycsökkenés vagy súlygyarapodás.

VISELKEDÉSBELI JELEK LEHETNEK:

- Szélsőséges viselkedés, hangulatváltozás például túlzott aktivitás vagy visszahúzódás;
- Depresszió;
- Alvászavarok;
- Evészavarok;
- Regresszió;
- Váratlan, intenzív sírás;
- Autoagresszív (önsértő) viselkedés;
- Szokatlan félelem egy bizonyos embertől;
- Félelem attól, hogy a hatóságok vagy mások beavatkoznak a fennálló helyzetbe és ez negatív hatással lesz a sértettre (pl. ha kiderül az abúzus, a sértettet (másik) intézménybe viszik stb.);
- Adott körülmények vagy helyek, környezet elkerülése.

FONTOS: Jelzés lehet a markáns, korábban nem jellemző, ismert ok nélküli változás a viselkedésben, hangulati életben! Ez nem érvényes, ha a fenti példák valamelyike általában jellemző egy ügyfél viselkedésére, pl. szelektív táplálkozás, félelem új helyzetektől, hormonproblémák miatti testsúly-változások.

ABÚZUS PREVENCIÓ

- Bizalmi kapcsolat fenntartása a fogyatékos ügyféllel – felnőttiségének, saját intim szférájának tiszteletben tartása mellett;
- Az ügyfél kapcsolatrendszerének ismerete;
- Beszélgetés, érdeklődés, nyitottság, empátia, türelem;
- Az ügyfél számára elfoglaltság, hobbi, munka, sport, közösségbe való bevonódásának támogatása;
- Odafigyelés a hirtelen (és tartós/rendszeres) viselkedésváltozásokra;
- Bántalmazás jeleinek ismerete, esetleges felismerése.

INTERNETES BÁNTALMAZÁS

(Jármi Éva Enable iskolai és internetes bántalmazás prezentációja alapján)
INTERNETES VESZÉLYEK FORMÁI

Ajánlott videók:

http://indavideo.hu/video/Remelem_legkozelebb_sikerul_meghalnod_uj_elozetes
NBSZ NKI – Catfishing, <https://www.youtube.com/watch?v=EnrGwPI9RxM&t=3s>

- **Lelki bántalmazás:** Sértő, bántó, kéretlen hozzászólások, üzenetek, fenyegetések, erőszakos tartalmak küldése az áldozatnak különböző szociális média felületeken vagy emailen. Más néven cyber-bullying.
- **Szexuális visszaélés:** A bántalmazó szexuális tartalmakat küld az áldozat akarata ellenére vagy szexuális tartalmú képeket / videókat követel tőle.
- **Hamis profilok:** Egy személy másnak adja ki magát, így próbál áldozatával megismerkedni, a bizalmába férkőzni.
- **Személyes adatokkal való visszaélés:** személyes adatok kicsalása és azok felhasználása az áldozat kárára.
- **Vásárláshoz köthető átverések:** Az áldozat egy nem megbízható oldalról vagy eladótól vásárol, a kiválasztott árut előre kifizeti, de azt nem kapja meg vagy mást kap helyette.
- **Vírusok, nem megbízható oldalak.**

INTERNETES BÁNTALMAZÁS SAJÁTOSSÁGAI

- **Fizikai helytől független** (térben, időben, szereplők) – nehezebb elmenekülni előle.
- **Ismétlődés:** azonnali, végtelen terjesztés lehetősége, ill. hosszú időn keresztül szembesül a bántó tartalommal.
- **Anonimitás,** felelősségre vonás hiánya – gátlástalanság, trágárság, normasértés valószínűsége nő az online térben.
- **NEM igaz,** hogy offline áldozat online visszavág! De az igaz, hogy az online áldozatok gyakrabban elkövetők is egyúttal (pl. támadóinak ő is durvákat kommentel).
- Az elkövető/szemlélő **nem szembesül** a következményekkel – áldozat szenvedésének empatikus megértése nehéz, hiányzik az együttérzés, a büntudat, így gyakran a szemlélők sem avatkoznak be.
- Az online kommunikációban **elfogadottabb** a bántalmazó magatartás – gyakran az áldozat maga alábecsüli az ismétlődés jelentőségét, a hatás mértékét, áldozat-elkövető szerep összemosódik.
- **Felügyelet hiánya,** nem beszélnek a negatív tapasztalatokról.
- Érzelmi stressz nagyobb, ha az áldozat ismeri az elkövetőt. Ez az internetes bántalmazásnál is többségében igaz, az elkövető és áldozat gyakran szoros kapcsolatban vannak. Az **on- és offline kapcsolati háló nagyban megegyezik.**

ÁLDOZATTÁ VÁLÁS RIZIKÓI

Egyéni szinten

- Nők;
- Pszichológiai problémák;
- Helyzet felismerésének akadályozottsága;
- Fokozott internethasználat – COVID-19 járvány miatt kiemelt kockázati tényező lett;
- Gyengébb interperszonális készségek;
- Alacsony önértékelés, magas elismerés iránti vágy.

Kapcsolatrendszer szintjén

- **Elhanyagolás** vagy **túlzott korlátozás**;
- **Szűk kapcsolatrendszer**, intim kapcsolatok hiánya;
- **Rossz közösségi pozíció** (pl. munkahely, hobbi hiánya): elutasított, ignorált.

Kultúra szintjén

- Idősebb generáció kevesebbet/máshogy használja az internetet;
- Internetes veszélyek tudatossági szintje alacsony, védekezési stratégiák ismeretlenek.

INTERNETES BÁNTALMAZÁS PREVENCIÓJA

1. Probléma észlelése
2. Probléma súlyának megítélése
3. Probléma megoldásának felvállalása

Szükség esetén szülő, gondnok, mentor, segítő szakember bevonása.

Ügyfél monitorozása:

- **Kapcsolatrendszer** ismerete – idegenek, hamis profilok felismerése időben;
- **Internethasználat** ismerete – kockázatok felmérése, pl. szociális média használata;
- „**Ráguglizni**” az ügyfél nevére – így megtudhatjuk, mit oszt meg magáról az interneten.

Segítők szerepe:

- **Segítségkérésre** biztatás – nyitott beszélgetések biztosítása, ezen belül annak megerősítése, hogy ha bármi szokatlan, kényelmetlen, bántó vagy félelemkeltő tartalommal találkozik, bátran jelezzen róla.

- **Kompetens segítségnyújtás** – különböző oldalak, platformok ismerete a segítőik részéről is, biztonsági beállításokban való támogatás.
- **Nem lehet: internethasználat korlátozása/ezzel való fenyegetés.**

PREVENTÍV LÉPÉSEK

- **Biztonságos internethasználat**
 - Személyes adatok védelme: mit lehet, és mit nem lehet megosztani magadról;
 - Biztonsági beállítások;
 - Milyen oldalak látogathatók (szabályok átbeszélése);
 - Netikett (mit lehet, és mit nem lehet az interneten);
- **Hatékony védelmi beavatkozások**
 - Töröljék, ne küldjék tovább a megalázó/fenyegető tartalmat;
 - Jelentsék az esetet (és mentse el a bántalmazó tartalmakat);
 - Zaklatót hagyják figyelmen kívül – törlés vagy tiltás.

MIT LEHET TENNI, HA EGY ÜGYFÉL ÉRINTETT INTERNETES BÁNTALMAZÁSBAN?

- **Ha célponttá vált**
 - **Bizalom erősítése**, hogy megossa a vele történeteket (akkor is, ha szexuális vonatkozása van, maradjon nála a kontroll, ne kelljen szégyellnie magát, ne féljen a következményektől);
 - **Meghallgatni**, NEM megkérdőjelezni, bagatellizálni, hibáztatni, felmenteni a bántalmazót;
 - **Érzelmileg támogatni, mellé állni**: Nem az ő hibája, bárki válhat áldozattá.
 - **Beavatkozni**, hogy megszűnjön a bántalmazás (jelenteni, blokkolni stb.)
- **Ha bántalmaz más(oka)t**
 - **Azonnal beavatkozni**, internetes zaklatás esetén: korlátozni, de nem letiltani (!) az eszközhasználatot;
 - **Áldozat érzéseit megvilágítani**, empátiát elősegíteni;
 - **Lehetőség a jóvátételre**, ebben támogatni kell, nem elég pusztán bocsánatkérés;
 - **Pozitív társas kapcsolatok** kialakításának képességét fejleszteni;
 - **Konstruktív tevékenységek kitalálása**, például sport.

HASZNOS WEBOLDALAK

- **Bántalmazás**

Egyenlő Bánásmód Hatóság (<http://www.egyenlobanasmod.hu>)

Alapvető Jogok Biztosa Hivatalánál (<http://www.ajbh.hu/>)

NANE Nők és gyerekek elleni erőszak áldozatainak és segítőiknek (<https://nane.hu/>)

- **Biztonságos internethasználat**

<https://www.facebook.com/safety>

<https://www.biztonsagosinternet.hu/hu> (bejelentés)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Fogytékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft.
"Fogyatékoság és abúzus Útmutató szolgáltatók számára (2015.) című kiadványa
(<http://fszk.hu/wp-content/uploads/2015/06/Fogyat%C3%A9koss%C3%A1g-%C3%A9s-ab%C3%BAzus-%C3%BAtmutat%C3%B3.pdf>)
- Kézenfogva Alapítvány – Áldozatvédelmi Protokoll- Link:
http://kezenfogva.hu/files/kezenfogva/csatolt/hihf_sgp_vegleges_hu_1.pdf
- Jármí Éva Enable iskolai és internetes bántalmazás prezentációja. Link:
<https://www.slideshare.net/Sulinetwork/dr-jrmi-va-internetes-bntalmazs-az-iskolban>

VONATKOZÓ JOGSZABÁLYOK

- 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről
- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot.)
- AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2012/29/EU IRÁNYELVE (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)
- Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)
- 2013. évi CLV. törvény a támogatott döntéshozatalról
- 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról (Ebktv.)
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
- 2011. évi CXI. törvény az alapvető jogok biztosáról
- 2013. évi CLXV. törvény a panaszokról és a közérdekű bejelentésekről
- 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szocvtv.)
- 14/2012. (VII. 30.) Korm. rendelet az Országos Betegjogi, Ellátottjogi, Gyermekjogi és Dokumentációs Központról
- A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény
- A szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok hatósági nyilvántartásáról és ellenőrzéséről szóló 369/2013.(X.24.) Korm. rendelet (Sznyr.)
- A Munka Törvénykönyve 2012. évi I. tv. (Mt.) 2/2013. (I. 31.) ORFK utasítás a rendőrség áldozatsegítő feladatairól